

RUSZIN VILÁG

РУСИНСЬКИЙ СВІТ

VII. évfolyam 68. szám, július 2009 річник VII. число 68, юлії

Bacsinszky András, munkácsi görög katolikus püspök halálának 200. évfordulójára emlékezünk ebben az évben

Benetine, Ung megye 1732. november 14. – Ungvár, 1809. december 19.

A püspöki székhelyet 1777-ben Ungvárra helyezték át, de a régi nevét – Munkácsi Egyházmegye és Munkácsi Görög Egyesült Püspökség- megtartotta. Bacsinszky András nagy műveltségű, széles látókörű személyiség, tudós ember volt. Mindent megtett, hogy növelje az egyházmegye tekintélyét. Ungváron gazdag könyvtárat alapított. Liturgikus ószláv nyelven kiadta a Bibliát. A püspök sokat fáradozott a rutén anyanyelvű oktatás megszervezéséért.

Halálának 200. évfordulójára emlékezve az alábbiakban közöljük Puskás Bernadett művészettörténész kiváló tanulmányának kivonatos részét.

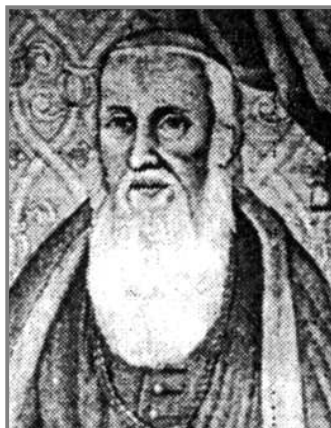
Bacsinszky püspök (1773-1809) és korának egyházi művészete

Származás

Bacsinszky András a galíciai Bacsináról (Lembergi megye, Ószombori járás) családjából származott. Az ottani jogrend magyarosítja a nemesi származását. Az Ószombori járásban a középkori földvár védelmére néhány, egymással szorosabb kapcsolatban álló szabad falut létesítettek. A lakók közül nemesi réteg emelkedett ki, amely a 17. század második felében már külön közösséget alkotott egy prefektus vezetésével. Ezen falvak közé tartozott a saját címerrel rendelkező Bacsina is.

Bacsinszky András felmenői átköltöztek a Kárpátokon túlról. Apja, Bacsinszky Tivadar már paróchusként szolgált Banatina (Vadászfalva) faluban (Ung megye, Szobránci járás, ma Szlovákia). Itt született 1732. november 14.-én Bacsinszky András is. A faluban, amely ma sokak számára festői tájáról, bányataváról ismert, 1850-ben Szent Miklós titulusú kőtemplom épült az egykori, valószínűleg 18. századi fatemplom helyett. Oldalfalán a Cirill és Metód egyesület által 1997-ben állíttatott emléktábla hívja fel a figyelmet a falu neves szülöttére. A későbbi püspök műveltségét az ungvári jezsuita gimnáziumban töltött évek alapozták meg. A környezet, amelyben indultak

tanulmányai, azaz a jezsuita kolostor és temploma, sajátos módon az a helyszín, amelyet később épp a felügyelete alatt a Munkácsi Egyházmegye alakítottak ki. Bacsinszky András látókörének szélesítésére nagy hatással volt a korszak vezető egyetemén, a Nagyszombati Jezsuita Kollégiumban elvégzett filozófiai és teológiai képzése, ahol 1758-ban szerzett teológiai doktorátust. Az itt elsajátított legkorszerűbb ismeretek, műveltség mellett hatással lehetett rá az egyházi, katolikus megújulás időszakának szemléletmódja, a késői barokk esztétika.

Bacsinszky András püspök

Bacsinszky Andrásról közvetlenül kapcsolódó művek

Az 1756-ban pappá szentelt Bacsinszky András első szolgálati helye Hajdúdorog, ahol 1763-ig segédlelkészként, majd 1763-1772 között paróchusként szolgált. Itteni szolgálatának idején zajlanak a görög katolikus templom építkezési munkálatai.

A munkácsi püspökség életében új fejezet kezdetét jelentette az egyházmegye 1771-es Mária Terézia királynő közbenjárásával történt kánoni felállítása. A fejlődés e látványos időszaka Bacsinszky András irányításával kapcsolódott össze, akit 1773-ban a bécsi Hofburg-kápolnájában Mária Terézia és udvara

jelenlétében szentelt püspökké a körösi püspök. 1773. február 24.-én a királynő Bécsbe, szinódusra hívta meg a keleti szertartású katolikus püspököket, így Bacsinszky püspököt is többek között a kinyomtatásra kerülő liturgikus könyvekkel, az egyházi ünnepek számával, a stóladíjjal és a lelkípásztorkodással kapcsolatos kérdések eldöntésére. A szinódus határozatainak királyi elfogadásával új korszak kezdődött a magyarországi görög katolikusok történetében. A királyi kiváltságlevéllel a papság társadalmi helyzete helyreállt, a támogatások segítségével az anyagi gondok nagy mértékben csökkentek. Rendeződött a képzés kérdése, az építkezések anyagi támogatás révén a kőtemplomok száma ebben az időben megháromszorozódott. Sor került az egyházi könyvek kiadására, s a rendszeres lelkípásztorkodás valójában most kezdődött meg minden paróchián. A jezsuita rend 1773-as feloszlata után, Ungváron használaton kívül maradt kolostoruk és templomuk. A közelben az ekkor laktanyául szolgáló Drugeth-vár adta az ötletet a 13-vármegyére kiterjedő püspökség új központjának megfelelő kialakításához. Bacsinszky András még 1773-ban írt folyamadványára válaszul Mária Terézia 1775-ben az épületeket a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyének engedte át. Franz Anton Hillebrand udvari építész javaslata nyomán a templomot püspöki székesegyházzá, a mellette álló rendházat püspöki palotává alakították át, a várban pedig papnevelőt, szemináriumot helyeztek el. 1776-ban kapta meg az egyházmegye az évi 12 ezer aranyforintot jövedelmező Miskolc-Tapolcai Apátságot. A következő évben, 1777-ben a bizánci rítusnak megfelelően berendezve elkészült a székesegyház belső berendezése, az ikonosztázion Spalinszky Tádé ikonjaival. A székesegyház felszereléseinek, illetve a püspök ornátusának kiegészítésére Mária Terézia ajándékaiként ötvöstárgyak érkeztek. 1780-ban a püspöki központ végleges Ungvárra való költözésével új lehetőségek nyíltak az egyházmegyei intézmények kialakítására, amelyekre Bacsinszky András püspök nagy gondot fordított. 1781-ben ezekről a nevezetes évekről emlékezik sajátos módon az Ung-megyei Alsóhunkucról származó Istenszülő oltalma-ikon (Magyar Nemzeti Galéria). Érdekességét a posztbizánci képtípuson belül megjelenő Mária Terézia és II. József alakjai jelentik. A Munkácsi Püspökség vitatott jogállását, javadalmazását rendező Mária Teréziát, a görög katolikusok földi patrónjukként tisztelték, a kompozíción így foglalhatja el fiával, II. Józseffel a bizánci császároknak járó helyet. Kísérlete több

tagjának is portrészzerűek a vonásai, közülük egykorú ábrázolás alapján bizonyossággal Bacsinszky András munkácsi püspök ismerhető fel. A püspöki portrégyűjteményben (ma az ungvári Kárpátaljai Megyei Boksay József Művészeti Múzeum) ebből az időszakból Bacsinszky András püspök teljesalakos klasszicizáló késő barokk arcma maradt fenn. A kánonilag is megalapított munkácsi püspökség vezetőjeként, a munkácsi püspökök sorában elsőként Bacsinszky András 1778-tól a Felsőház tagja lehetett.

A Munkácsi Egyházmegye egyházi építészetét Bacsinszky András püspöksége idején, a püspökség központjának kialakításának feladata mellett, az egyházközszégi fatemplom-és kőtemplom-építészet és a barokk-kori átépítések jellemzik. Az építészeti emlékek jelentős részét, főként az egyházmegye hegyi falvaiban továbbra is a fatemplomok alkotják. Ezek az épületek folytatják az előző századok gyakorlatát, hagyományait az alaprajzi típusokban, felépítményben egyaránt. A 18. század második felétől és a század utolsó negyedében jellegzetes építmény jellegű ikonosztázion-konstrukciók készülnek. Az ikonok egyre terjedelmesebb, néhol márvány utánzatúra festett, aranyozott, színes lakkokkal lazúrozott barokk keretekbe kerültek.

Ezeknek az emlékeknek a sorából az ikonok stílusa és az ikonosztázion szerkezet kidolgozottsága révén a sátoraljaúj helyi (1773 után), az ungvári (1777 k.) és a máriapócsi ikonosztázion (1785-87 között) tűnik ki, akik a püspökség legkiemelkedőbb mestereiként tarthatók számon.

Bacsinszky András püspökségének időszaka nemcsak az egyházmegye belső élete, de művészete szempontjából is hangsúlyos. A felvilágosult apsolutizmus egyházpolitikája és az ahhoz kapcsolódó politikai, gazdasági rendelkezések révén, a korabeli magyarországi lehetőségekhez igazodva és felzárkózva, megkezdtek működésüket az egyházmegye központi intézményei. Lehetőség nyílt templom-, paróchia-, illetve iskolaépítkezése támogatásának elnyerésére is. Ezek az alkotások, épületek, bár részben eltávolodást jeleztek a helyi posztbizánci tradíciótól, annak a Bacsinszky püspök által is követett koncepciónak a jegyében készültek, amelynek célja az volt, hogy mielőbb megvalósulhasson a görög katolikus egyház, klérusa, híveinek felzárkózása, bekapcsolódása a korabeli Magyarország kultúrájában.

Puskás Bernadett

(A tanulmány kivonatos közlése)

75.- jubileumi születésnapja alkalmából szeretettel gratulálunk Lyavinecz Antalnak!

Lyavinecz Antal Volócon született egy tanítói család 9. gyermekeként. Édesapja, Lyavinecz István, iskolaigazgató volt. A családban a gyermekeket ruszin hagyományok szerint nevelték.

Az Ungvári Orvostudományi Egyetem (1957) elvégzése után Lyavinecz Antal Berezhinkán kezdte el orvosi hivatását. 1959-ben a „Kijevi orvos Továbbképző Intézet” aspiránsa lett, ahol a híres N. Amoszov professzor irányítása alatt fejlesztette szakmai tudását (anesteziológia és reanimáció). Az orvosi gyakorlatát Lyavinecz Antal az újszülöttek aszfiksziájának tanulmányozására és gyógyítására szentelte. 1969-ben ebben a témában megvédte a kandidátusi disszertációját, majd 1982-ben megszerezte a doktoriját. Lyavinecz Antal több mint 200 tudományos dolgozatnak a szerzője, ezekből 2-monográfia, 5 anyag pedig saját újítása, felfedezése az újszülöttek gyógyítása terén. 1989-től 1992-ig a Kijevi Orvostudományi Egyetem tanszékvezetője (neonátologia-perinatólogia). Több tucat orvostudományi konferencia és kongresszus résztvevője. 1987-ben, a csernobili atomkatasztrófa után szervezi meg a „Koliszka” Egyesületet, amelynek célja az újszülött gyermekek

Dr. Prof. Lyavinecz Antal

gyógyítása és immunrendszerének erősítése. 1992-óta él Magyarországon. 10-éven keresztül irányította a légzőszervi bénulásokban szenvedett betegek Klinikáját. Humanitárius szolgálataért 1999-ben tiszteletbeli tagja lett a Jeruzsálemi Honvédelmi Lovagrend és a Gyógyító Szent Lázár Lovagrendnek. Magyarországon Lyavinecz Antal aktívan bekapcsolódott a ruszinság újjászülésének mozgalmába.

Alapítója és elnöke a Hodinka Antal Ruszin Értelmiségi Társaságnak. Kezdeményezője és kiadója (2000-től kezdve) az évente megjelenő „Ruszin kalendárium-almanach” értékes és szép kivitelű kiadványnak. Többszörösen megválasztották a Ruszin Kisebbségi Önkormányzatok képviselőjének. Lyavinecz Antal a ruszin kérdés széleskörű tanulmányozója és tudója, valamint a ruszinok hagyományainak, élet-, és

művelődéstörténelmének, irodalmának egyik legjobb ismerője.

75.-ig jubileumi születésnapja alkalmából szívből gratulálunk, jó egészséget, alkotói sikereket kívánunk a ruszinok érdekében végzett munkájához!

ORKÖ szerkesztősége
Fordította: Ortutay Mária

Mészáros Sándorné

„Elrabolt éveim a Gulágon” c. naplóregény szerzője
születésének 100.-évfordulójára emlékezünk,
sokat szenvedett élete előtt tisztelgünk

„...Az ember dolga: hogy embernek lenni érdem, hogy végső bátor legyen az elrendeltetésben,
az elhullásban és a fölemelkedésben, s nem hihetünk másban, csak a küldetésben” (Juhász Ferenc)

A naplóregény igazi forrása- Mészáros Sándorné, született Murányi Georgina elhurcolásának története. Döbbenetes élmény volt elolvasni az „Elrabolt éveim a Gulágon” című regényt, amely egy sokat átélt család, egy sokat szenvedett nemzet sorsát örökíti meg, saját tragédiáján keresztül. Saját bőrén tapasztalta, milyenek voltak a kommunista munkamódszerek. A sokat látott és szenvedett Mészáros Sándorné nemcsak egyszerűen a kegyetlen valóságról ír, hanem azt is célul tűzte ki sokad magával, hogy a világ közvéleményének újra és újra elmondhassák a történeteket. Ez azért is fontos, mert azok az emberek, akik nem ismerik történelmüket, „gyermek” maradnak, - a gyermekeket pedig könnyű manipulálni. A regény tömör, gyönyörűen szép, mély gondolatokat tartalmazó mondatai leplezetlenül vallanak arról, milyen is volt a „személyes” Gulág. Utóiratban a szerző megjegyzi: „A gulági élettel kapcsolatban keveset beszéltem arról, hogy mi segített nekem átvészelni a sztálini poklot. Meggyőződésem, hogy az Istenben vetett hit és ima mentett meg engem a biztos haláltól. Átéltve az 50-éve tartó özvegységet, egyedüli óhajom az, hogy sokat szenvedett, ártatlan gyermekeim valamiképpen kárpótolva legyenek a rájuk szakadt árvaságért...”

„Elrabolt éveim a Gulágon” c. könyv megjelenéséről a *Ruszin Világ* magyar mellékletében már egyszer hírt adtunk. Tartalma sok olvasónkat megrendítette. A szerző, Mészáros Georgina embersége, bátorsága és a szenvedések közötti „felemelkedése” mindannyiunkat lenyűgözött. Mostani közlésünk elsősorban Mészáros Sándorné fiának, dr. Mészáros Pál áldozatos gyűjtőmunkájának és emlékeinek köszönhető. Ahogyan a szerző megfogalmazta: „... egyedüli óhajom az, hogy sokat szenvedett ártatlan gyermekei valamiképpen kárpótolva legyenek...”, talán ezzel a közléssel is segítjük e kor borzalmainak jobb megértését és a gyermekek „kárpótlását”. Az alábbiakban közöljük gyermekének Mészáros Pálnak – fájdalmaktól átítatott- vallomását.

Felejtethetlen Édesanyám

(Mészáros Sándorné fiának, dr. Mészáros Pálnak a megrendítő vallomása)

„...És majd nem emlékszik ránk senki...”, édesanyám emlékiratának ukrán fordítása. Mély gondolatot tartalmaz a könyv magyar változatának a címe is: „Elrabolt éveim a Gulágon”. Az emberek leggyakrabban gyorsan és sok mindent felejtene. Vannak események és személyiségek, akiket elfelejteni nem szabad. Események, amelyek milliók sorsát változtatták meg. Emberek, akik tisztességgel élték át a rabszolgák sorsát. Lehet, hogy nem a legszerencsésebb dolog, hogy én emlékezem édesanyámról, írásáról, de a nagy családból már csak én élek. Édesanyám 100.-éves lenne, ha élne, nagyon szeretném, ha emlékét az olvasó közönség is megőrizné. Nehéz feladat róla írni, arról a szent anyáról, akit több százezer vétlen emberrel (sőt milliókkal) hurcoltak el a gulágra. Nem sokat tértek onnan vissza. A kommunista uralomnak a megcsonkított családok árva gyermekei is halálos áldozatok voltak. Édesanyámnak a jó Isten segített átélni a rémségeket, valamint a későbbiekben megírni emlékiratait, s kiadatni orosz, magyar és ukrán nyelven. El kell olvasni ezt a könyvet, hogy pontosan megértsük, milyen volt egy intelligens magyar asszony élete a szovjet táborokban, mit jelentett neki az élet és a halál harca, amikor egy hajszálnyira volt a haláltól, hány jószívű és kedves ember állt mellette a legnehezebb percekben ebben a pokolban, ő is hogyan segített a bajba jutottakon.

...A napfényt először 1909-ben szeptember 29.-én látta meg először Györgyike. Édesanyám akkor született a Técsői-járás Neresznyica falujában. Édesapja: Murányi János, ott szolgált lelkészként. Édesanyja: Szilvay Laura, egy ismert kárpátaljai író, tudós és népművész Szilvay János, lánya volt. A családban négy gyermek volt, így Laura csak a háziasszonyi feladatokat látta el. 1915-ben tragédia történt a családban, Laura- erős tüdőgyulladásban meghalt. A négy kisgyermek csupán az apa nevelésére volt bízva. Már akkor, a két felnövekedő kislány:

Nagyika és Györgyike sokat segítettek a háztartásban. Mostak, főztek és a kisebbekre- Katicára és Miklóskára- vigyáztak. Egy pár év múlva, Murányi János lelkészt áthelyezték Bereзовára, a Husztijárásba. A gyerekek már iskolás korban voltak, de mivel sok munka volt a ház körül, gyakran hiányoztak az iskolából. A világon sok a jó ember. Látva a nehézségekkel küszködő családot a Bányai Ilona, a falusi postamester (özvegyasszony volt), a gyerekek segítségére sietett. Ez a jószívű, kedves, de egyben szigorú nő, mélyen megszerette a gyerekeket. A gyerekek újból anyai szeretetre találtak. Györgyike (jövőendő édesanyám) nagyon jól tanult, könnyen sajátította el a számtani, nyelvtani, irodalmi feladatokat. A későbbiekben, az ungvári gimnáziumban, 3-évig külön ösztöndíjat kapott, kiváló nyelvtudásáért.

Murányi János, a gyerekek további fejlődését támogatva, Ungvárra költözött az egész családdal. Csillagászatot, matematikát és latin nyelvet adott elő az akkori híres gimnáziumban. Emellett Murányi János (Iván Brosztyának művészi néven) szép verseket is írt.

Ruszin nyelvre fordította le Shakespeare egyik művét, III. Richárdot, kiadott egy asztronómiai tankönyvet. Levelező tagja volt a Sorbonne Egyetemnek és a Budapesti Akadémiának. Mind a négy gyermeke nagyon tehetséges volt. Murányi Miklós teológiát végzett Strasburgban, később az ungvári Görög Katolikus Székesegyház vikáriusa, majd ügyésze lett. Györgyike, kitüntetéssel végezte el az ungvári gimnáziumot, majd a tanítói szemináriumot, így már 18-évesen elkezdhetette a pedagógiai hivatását. 1932-ben ment férjhez Murányi Georgina (Györgyike) Mészáros Sándor erdőmérnökhöz. Férjét gyakran helyezték át egyik helyről a másikra, így Georgina is vele utazott. Bejárták egész Kárpátalját. Édesanyám: Ternovában, Antalócon, Bilkiben, Rahón, Kalocsán, Körösmezőn, Perecsenyben és Ungváron is tanította a

Mészáros Sándorné

gyermeket. Nagyon szerette a falusi gyerekeket, sokat segítettek rajtuk. Előfordult, hogy az egész fizetését a szegény gyermekek ruháira, könyveire és cipőire költötte. Nagyon szerették őt, hosszú éveken keresztül szeretettel emlékeztek rá. 1934-ben kislánya született- Szilvike, 1943-ban pedig fiát- Pált (engem). A boldog családi élet csupán 13-évig tartott, mert bejöttek az oroszok. Amikor Kárpátját „felszabadította” a szovjet hadsereg, akkor Sztálin és Béria tervei szerint, megkezdték – elsősorban a művelt, intelligens lakosság likvidálását. Nem kerülhette el ezt a keserű sorsot Mészáros Sándor családja sem, hiszen egy magas beosztású erdőmérnöki feladatot látott el 1945-ig. A munkahelyén tartóztatták le július 2.-án. Még aznap házkutatást rendeltek el, nagyon sok értékes tárgy elkobzásával. Édesapámat 8-évre ítélték, mert: ”Becsületesen szolgálta a magyar Horthy-fasiszta rendszert” (idézett az 1997-ben kapott igazolásból).

Sorsdöntő események, évek

Egy évvel később a keserű sors utolérte Georginát is. A család védelmét és bizalmát élvező édesapám keresztlánya, aki abban az időben nálunk lakott, Hatalják Olga vádlevele volt az, amiért édesanyámat 1946. november elsején letartóztatták. A vád alapja az volt, hogy anyukám otthon az asztalnál azon csodálkozott, hogy miért nem lehet kapni a boltokban még egy kg. cukrot sem, amikor az újságok 300%-os cukor-termelésről írnak. Olga ezt „sűgta” be, s ezért ítélték el anyukát 6-évre. 2,5- éves voltam akkor, Szilvike 12. Olga, miután hazajött az egyetemről nekiállt kutatni anyukám szekrényében. Szilvike megkérdezte, miért csinálja ezt? Olga erre azt válaszolta: „Anyád már soha sem fog visszajönni!” Kiválasztotta anyám legszebb ruháját és elment benne táncolni. Erről a szomorú napról és párbeszédéről én csak felnőtt koromban hallottam először Szilvikétől. Édesanyámat elvitték, mi árván maradtunk. A hatóságok minket árvaházba akartak vinni. Hála a jószívű rokonságnak, náluk maradhattunk. Én, édesapám nővérénél. Ungváron maradtam, Szilvikét pedig magához vette édesanyám özvegy húga Katica, aki Rahón lakott. Hamarosan egy újabb csapás ért bennünket. 1947-ben Nágyi néni levelet kapott Gajdos Györgytől, aki édesapámmal raboskodott a szénbányában

Makajevka városban. A levél arról tudósított, hogy édesapám Mészáros Sándor 1947. január 17.-én az éhségtől és végső kimerüléstől meghalt. Édesapám haláláról Georgina (édesanyám) csak akkor értesült, amikor visszatért a lágerből. A rokonság úgy döntött, hogy nem súlyosbítják szenvedését ezzel a hírral, mert talán ki se bírta volna. A „nehéz” jelző kevés a lágeri élet minősítéséhez, inkább a „pokoli” a hitelesebb. Elfelejtetni nem lehet, ezért határozta el édesanyám, hogy ha egyszer kiszabadul a pokolból, akkor ezt a történetet megírja. 22 láger poklát tapasztalta meg, volt: favágó, geológus, lovas, pék. Gyakran nézett szembe a halállal, fuldoklott jeges vízben, súlyos tüdőgyulladás volt, napszúrást kapott a favágásnál, de mindig voltak olyan emberek, akik segítettek a válságos pillanatokban. Édesanyám sokat mesélt nekem a lágeri életéről, még olyat is, amiről nem írt a könyvében.

A történetet az 1954-es évvel folytatom, amikor Nágyi nénivel Rahóra utaztam, állítólag ott kellett találkoznom édesanyámmal. Hosszú évek után akkor láttam meg őt először. Fekete pufajkában és szoknyában állt mellettem egy asszony, átölelt és csókolgatott, simogatott, folyt a könnye. 11-éves voltam, s nagyon ragaszkodtam Irénke nénihez, aki átvette a nevelésem és megmentett az árvaházról. Bevallom, akkor nem éreztem semmi melegséget, vonzást ehhez a félig ismeretlen asszonyhoz. Édesanyám ezt a gyermeki reakciót sokáig nem tudta megérteni.

Miért nem tudtam nyakába ugrani, örülni, sírni együtt a boldogságban? Ez az érzés sokáig gyötört mindkettőnket. Csak később értettük meg egymást, amikor már felnőttem és együtt éltünk. Minden együttlétünk örömmel telt. Voltak rosszakaróink, akik félre magyarázták viszonyunkat. A „Virszká” újság egyik oldalán például Tatjana Szuho ironikusan „represszált Virágnak” nevezte édesanyámat, keményen megsértve érzelmi viszonyunkat. Előfordulhat, valakinek a megrendelésére írta ezt a cikket. A jó Isten ítélkezzen felette!

Édesanyám élete továbbra is súlyos gondok között folyt. Kárpátjáról kitiltották, Delyáthba száműzték, ott élt 3-évig. Ebben az Iváno-Frankovszk-i városkában, egy

A gulági étellel kapcsolatban keveset beszéltem arról, hogy mi segített nekem átélni a sztálini poklot. Meggyőződéseim, hogy az Istenbe vetett hit és az ima mentett meg engem a biztos haláltól.

RESZLET A VISSZAEMLEKEZÉSŐL

nagyon kedves özvegy asszony fogadta be, és hogy éhen ne haljon, kézimunkával kereste a kenyerét. Egy alkalommal én is meglátogattam őt. Nagyon sovány volt és sokat sírt. Száműzetésének letelte után visszajött Kárpátaljára, Munkácson telepedett le. Mivel a politikai elítéltek személyigazolványa volt „volcsij paszport (farkas- jegy), ezért sehol sem tudott elhelyezkedni. Ungvárra sem akart költözni, mert ott élt a „feljelentő” rokon Hatalják- Kusmirova-Olga, aki a legszomorúbb emlékeket idézte fel benne. Hosszú keresgélés után sikerült munkát szerezni a Vakok Intézetében. Dzijanka Jenő igazgató- bátorságát bizonyítva- alkalmazta őt. Végtelenül rendes, becsületes és rokonszenves ember volt. Titkárnoi, majd kollégiumi munkát végzett édesanyám. 1959-ben Ungvárról én is hozzá költöztem, két évig együtt éltünk. Egymáshoz szoktunk. Két év múlva felvettek az egyetemre, akkor is gyakran látogattam, sokat beszélgettünk. Nősülésem után is családommal havonta meglátogattuk, gyakran telefonáltam neki. Nagyon szép, harmonikus kapcsolat alakult ki közöttünk. Anyukám gyakran emlegette írásban és szóban, hogy a nehéz élete folyamán mindig akadtak olyan emberek, akik segítettek rajta. Így tudta megtartani emberi méltóságát, átélni a poklot, s nem zuhant bele a mocskokba. A könyv zárszavában azt írta, hogy csak az imáknak és a mély hitnek köszönhetően tudta átvészelni a lágeri poklot. Sokszor kérvényezte rehabilitását, amelyet végül is az igazgató úr segítségével „vették le az ítéletről” 1958-ban és csak 1991-ben rehabilitálták.

Valamikor a boldog időkben, Mészáros Sándorné aktívan vett részt a város kulturális életében. Számtalanszor lépett fel irodalmi esteken, amelyeket híres felmenőink tiszteletére rendeztek: Szilvay Jánosnak, Murányi Jánosnak és Duhnovics Sándornak és Zuzáná nővérének, akiknek anyukám dédunokája volt. A Szilvay és Murányi családtagokról, a tehetséges költőkről és művészekről Vaszilij Páhirja, munkácsi történész „Felejtethetlenség” (Незабутні) c. könyvében emlékezett meg. Édesanyám Munkácson 45-évig élt és megkapta a „város díszpolgára” címet. Egyszer találtak egy régi okiratot Munkácson, sokáig senki sem tudta elolvasni. Édesanyám fordította le latin nyelvről, amelyet Erzsébet királynő küldött az Úr Feltámadási Napján 1376. május 22.-én a Munkácsi Tanácsnak.

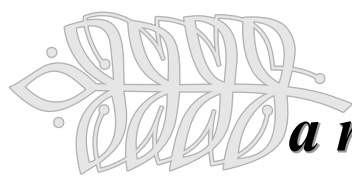
Munkácson ismerkedett meg édesanyám az ismert és mindenki számára megbecsült Pák Sándorral és feleségével Natália Petrovnával. Ők gyakran látogatták meg szülővárosukat Amerikából. Ők szponzorálták édesanyám könyvének orosz változatát: „Az életem története” (Історія моєї життя). A könyv magyar változatát nagyra értékelte, amelyet Magyarországon adtak ki. Göncz Árpád, a volt Köztársasági Elnök Úr méltatva életútját, édesanyámat kitüntette Elnöki Aranyéremmel és egy Okirattal. Kísérő levelében az Elnök Úr méltatta édesanyám emberi magatartását és

megfogalmazta, hogy először találkozott ilyen realiztikus művel, ahol ennyire hitelesen van leírva a lágeretek élete és szerzője egy nő. Szarkasztikusan hangzik, de még azok a KGB tagok, akiknek kezébe került ez a könyv, realiztikusnak nevezték az ott leírt eseményeket. Édesanyám nagyon szerette volna, ha a könyv magyar és orosz változata mellett ukránul is megjelenik. Az előkészületeket már megkezdtek az ukrán változathoz, de édesanyám ezt már nem élhette meg. Az egészsége gyorsan romlott, a rabsági évek nem múltak el nyomtalanul. Sokszor hívtam magunkhoz Ungvárra, költözzön hozzánk, de ő nem akart, mert Munkácson már sok jó ismerőse volt. A Latorca-partján volt egy csendes 1-szobás lakása, közel volt a templom, már nem tudta máshol elképzelni az életét. Gyakran voltak látogatói, akiket édesanyám mindig megvendégtelt és megajándékozta a vendégeket egy hímzett párnával. Életének utolsó napjáig járt templomba és a nyugdíjasok klubjába. Az utcán etette a kóbor kutyákat és sokszor feltette a kérdést, vajon miért nem vette őt magához még az Úr? A választ is megadta magának: bizonyára azért, mert még nem adta át az összes szeretetét az embereknek.

A sors úgy alakította az életünket, hogy gyermekeink külföldre költöztek és minket is magukhoz hívtak. Megkaptuk a kiutazási engedélyt Magyarországra. Anyukát semmiképpen nem hagyhattuk egyedül, hiszen a nővérem Szilvike, akkor már nagyon beteg volt. Édesanyám 92-éves korában kapta meg az útlevelét és készen állt, hogy velünk kiutazzon. Bepakolta a kis holmiját és várta október 25.-ét (2001), költözésünk dátumát Kisvárdára. Sajnos október 7.-én váratlanul rosszul lett, Ungvárra szállítottuk, a kórházban súlyos szívinfarktust állapítottak meg. Az intenzív osztályon sikerült fájdalmait csillapítani, nyugodtan elaludt. Két óra múlva, álmában csendesen örökre elment. Mindig azt kérte az Úrtól, hogy adjon neki kegyelmi halált, hogy ne szenvedjen többet és ne legyen terhére senkinek. A jó Isten meghallgatta és nyugalmas halállal ajándékozta meg. A Barvinka-i temetőbe helyeztük őt örök nyugalomba.

Szenvedő asszonyokról, rabszolga életükről, a legborzalmasabb lágeretekben – erről ír Mészáros Sándorné könyvében. Nagyon sok kárpátaljai író, irodalmi kritikus: Vaszilij Hreba, Vaszilij Páhirja, Miroszláv Docsinec, Olexander Hávroš, Olexij Chlántá, Mihájló Fedisinec és még sokan mások, méltatták nagy szeretettel és elismeréssel édesanyám könyvét és életét. Ő volt az a bátor, törekény, intelligens asszony, aki leírta a jövő nemzedékének, utódjainak a szovjet haláltáborok szörnyű valóságát. Megérdemli, hogy mindannyiunk számára „Felejtethetlenség” legyen, a nevét, MÉSZÁROS SÁNDORNÉ, ÉDESANYÁM- én nagy betűvel írom.

Dr. Mészáros Pál

Egan Ede, a rutén nép megmentője

1851. július 3.-án Csáktornyan született borostánykői Egan Ede. A magyar kormányzat 1897-ben, a rutén (ruszin) nép szociális felemelésére indított gazdasági program megvalósítását bízta rá. Miniszteri biztосként mindössze négy évig, 1901. szeptember 20. bekövetkezett tragikus haláláig vezette a Földművelésügyi Minisztérium Munkács székhellyel megszervezett Hegyvidéki Kirendeltségét. A korabeli magyar kormányzat hegyvidéki akciójáról kevés szó esett az elmúlt évtizedek történetírásában, ha igen, akkor többnyire lekicsinylően, pedig ez nagyon méltó nemzetünk emlékeztetőre.

A jeles mezőgazdasági agrárpolitikus Egan Ede eredeti családi neve O'Egan. Édesanyja Julie Koch, édesapja Edward Egan az egyik legelőkelőbb írországi familia sarjaként, az angol hatóságok elől menekülve került hazánkba. Ede a családi birtokon ismerkedett meg a gazdálkodás alapelemeivel, közben Szombathelyen végezte a középiskolai tanulmányait. Ezután két éven át egy szászországi mezőgazdasági nagyüzemben dolgozott gyakornokként. 1872-74-között előbb a bécsi Mezőgazdasági Főiskolán, majd a németországi Hallében nemzetgazdasági és agrárjogi képzettséget szerzett. Ezt követően csehországi családi birtokon dolgozik, majd hosszabb útra indul Nyugat-Európába. Édesapja halála után 1880-ban hazaköltözött és a borostánykői családi birtokon dolgozott. Előadásaira, publikációira felfigyelt a földművelésügyi kormányzat. 1883-ban Egant a minisztérium szolgálatba hívta.

Egan Ede különös előszeretettel foglalkozott a havasi gazdálkodással. A tejjgazdaság és a szarvasmarha tenyésztés fellendítése ügyében járta a vidéket, ekkor figyelt fel az ország két hátrányos helyzetű részére: Erdélyre és az Észak-keleti-felvidék Kárpátok ívelte területére. Úgy látta, hogy hazánkban még Svájcban is jobb lehetőségei vannak a havasi állattenyésztésre és a tejjgazdaságok létesítésére, de azokat kevésbé használják ki. Röpiratokban sürgette a kedvezőtlen helyzet megváltoztatását. A jeles gazdasági szakember 1880-ban feleségül vett egy gazdag porosz földbirtokos lányát. Ezt követően évekig apósa uradalmát irányította. Közben Svájcban tanulmányozta a hegyvidéki havasi gazdálkodást, illetve állattenyésztést, majd 1897-ben hazaköltözött Németországból.

Egan Ede

Hamarosan a német mezőgazdasági társaság százötven tagú küldöttségével újra beutazta a Keleti-Kárpátok vidékét és ismét feltámadtak elképzelései a havasi tejjgazdaságok létrehozásáról. Régóta dédelgetett tervei ezúttal találkoztak Firczak Gyula munkácsi görög katolikus püspök (1891-1912), Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye országgyűlési képviselői, valamint Darányi Ignác (1849-1927) földművelésügyi miniszter törekvéseivel az Észak-keleti Felvidéken élő rutén nép gazdasági és szociális felemelésére.

A legsúlyosabb állapotok Bereg-vármegyében alakultak ki, ahol a hatalmas Schönborn-Buchheim hitbizomány, a munkács-szentmihályi uradalom már másfél évszázada rátelepedett a vidékre és földhiánnyal fojtogatta a parasztságot. Az eredetileg Rákóczi-birtok domíniumot az 1711.-évi szatmári béke után egy német gróf, Schönborn Lothár Ferenc mainzi érsek kapta 1726-ban, királyi adományként III. Károlytól (1711-1740), a Rákóczi-szabadságharc idején a Habsburg-háznak nyújtott hatalmas pénzkölcsönök ellentételezéséeként. A megélhetési lehetőségek erős korlátozása miatt hasonló nyomorúságos viszonyok voltak a Bereggel szomszédos Ung, Ugocsa és Máramaros vármegyékben. A bajok gyökere a XVIII. század elejére, a Rákóczi-szabadságharc leverésének időszakára nyúlt vissza, amikor Rákóczi Ferenc (1676-1735) fejedelem leghűségesebb népét, a „gens fidelissima”-t, az osztrák császári hatóságok földelkobzással, súlyos adóterhekkel büntették. A ruténség gyorsan szaporodott, de szántóit, legelőit később sem kapta vissza. Abból a földterületből, amely a XVII. században 10-12 családé volt, a XIX. században már 50-100 családnak kellett megélnie. Az utóbbi korszak harmadik harmadában mindezt megtetőzte a galíciai zsidóság beözönlése. A rutének ezért mintegy védekezésül megélhetést keresve, ezrével vándoroltak ki az országból Amerikába.

Az 1890-es évek derekára a magyar kormányzat számára világossá vált, hogy a már-már katasztrofális helyzet javítása csak hathatós állami segítséggel és közreműködéssel lehetséges. Így került sor 1896. március elején Budapesten gróf Bánffy Dezső (1843-1911) miniszterelnök és Firczak Gyula püspök találkozására, ahol egy öt pontból álló titkos

megállapodást kötöttek. Ennek legfontosabb pontja a 4. volt: „Máramaros, Bereg-Ung és Zemplén vármegyék felvidékén lakó rutén népnek a megélhetés feltételeit meg kellene adni, miáltal az amerikai tömeges kivándorlás is megszűnnék. Minden bizonnyal ez az egyezség volt elindítója a kezdetben rutén, majd később nemzetiség-politikai megfontolásokból „hegyvidéki” akciónak nevezett kormányprogramnak.

Darányi Ignác földművelésügyi miniszter 1897 októberében hívatta Egan Edét, minisztériumának hajdani munkatársát. Egan Bereg vármegyébe utazott, hogy a helyszínen ismerje meg a rutén nép helyzetét. Tapasztalatai után kidolgozta a tennivalókat. Lassú fejlődési folyamatban képzelte el a rutén nép gazdasági és szociális felemelkedését, amely a Bereg vármegyei szolvai- járásból kiindulva fokozatosan kiterjedt volna a Kárpátok koszorú alakú egész hegyvonulatára.

Különösen Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben a nyomasztó földhiány, a mérhetetlen nyomor okozta társadalmi feszültségeket a XIX. század utolsó negyedében a nagymértékű zsidó bevándorlás is gerjesztette, mert az újonnan érkezettek szinte teljes egészében a kezükbe vették az ottani pénzügyi világot. Az izraelita tömegeket Oroszországból pogromok keltésével űzték ki a cári hatóságok, a Monarchia akkori hazánkkal szomszédos osztrák tartományában, Galíciában pedig üzleti tevékenységüket korlátozták. Betelepülésükhöz igen kedvező helyzetet teremtett a magyar állam liberális politikája, amely az országba költözést nem szabályozta körültekintő bevándorlási törvénnyel. A XIX-XX. Század fordulójának állapota, a rutén emberek megnyomorításának fokozatairól és az Egan vezette hegyvidéki akció erőfeszítéseiről és kezdeti eredményeiről számolt be a korszak egyik legismertebb publicistája, Bartha Miklós (1848-1905), a kolozsvári El-lenzék c. lap főszerkesztője. Kazár földön c. könyvében, amely a magyar szociográfiai irodalom egyik alapműve (borostyánkői Egan Ede emlékének ajánlott), igen érzékletesen elemezte a

Egan Ede emlékműve
Ungvár mellett

rutén nép helyzetét. Bartha „kazárok”-nak nevezte a Galíciából Északkeleti-Felvidékre beözönlött uzsorából élő lengyel-orosz zsidóságot, hogy élesen megkülönböztesse a magyar haza gyarapítását elősegítő, asszimilálódó zsidóságtól.

Az alakuló ülést követő hónapokban létrejött a gazdasági programot irányító ki- rendeltség, amely közvetlenül a földművelő-

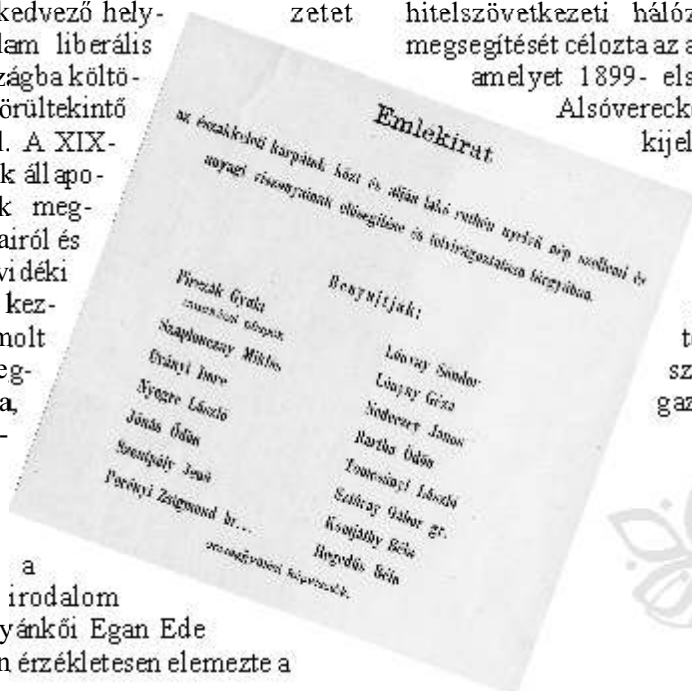
dési miniszter felügyelete alatt állt. Vezetőjének – miniszteri biztосként – Egan Edét nevezték ki. A szervezet székhelye kezdetben Szolyva, később a vidék központja- Munkács. Itt vették számba az 1900. február 12.-én tartott tanácskozáson az első két év eredményeit. Egan a tárca vezetőjének, Darányinak küldött jelentésében leszögezte: nem csupán a rutén, hanem a szegény hegyvidéki nép segélyezésére irányul a program, amelyet hármastalaprú építettek: föld és legelőbérletekre, az állattenyésztésre, valamint a hitelszövetkezeti hálózatra. Közvetlen a gazdák megsegítését célozta az a 6-hetes gazdasági tanfolyam,

amelyet 1899- első két hónapjában rendeztek

Alsóverecskén, a munkácsi püspök által kijelölt 24 görög katolikus pap számára. Végzés után feladatuk kapták, hogy tanácsokkal segítsék a támogatásban részesített parasztokat a mezőgazdasági termelésben. Az előző évben a szolvai-járársban három mintagazdaságot is felszereltek.

Forrásanyag:

Botlik József tanulmánya,
kivonatos közlés
(Folytatjuk)

Kiadja az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat.
Felelős kiadó: Manajló András (ORKÖ elnöke)

Kisfalviné Ortutay Mária - szerkesztő;
Nyomdai munkálatok:
Atlantis Reklám- és Nyomdaipari Kft.

A szerkesztőség címe:

1147 Budapest, Gyarmat u. 85/b.
Tel./Fax: (06-1) 220-8005
E-mail: ruszinok@freemail.hu
http:// www.ruszinvilag.hu